

ارزیابی و سنجش تأثیر ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی بر نظم و امنیت

در مناطق مرزی شرق کشور

عزیز مراد مرادی¹

تاریخ دریافت: 1397/03/18

تاریخ پذیرش: 1397/05/11

از صفحه 1 تا 36

بزهشنامه جغرافیای انتظامی

سال ششم، شماره بیست و چهارم، زمستان 1397

چکیده

مهاجرت غیرقانونی از مرزهای شرقی کشورمان به خصوص اتباع همسایگان شرقی از دیرباز به عنوان یکی از معضلات، تهدیدها و آسیب‌های جامعه ایرانی مطرح بوده و از زوایای مختلفی مورد توجه صاحب‌نظران و کارشناسان قرار گرفته است. پژوهش حاضر کاربردی و با هدف تعیین تأثیر ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی، بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور صورت گرفته و از نظر مواد و روش، توصیفی-تحلیلی با بهره‌گیری از رویکردهای کمی، کیفی و آمیخته است. جهت تجزیه و تحلیل و شناخت تأثیرپذیری هر کدام از متغیرها، از آزمون پیرسون تک متغیره و دومتغیره، تحلیل رگرسیون و تحلیل واریانس (ANOVA) استفاده شده است. نتایج پژوهش، افزایش میزان توجه به اهمیت شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی با (39) درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته را نشان داد؛ به عبارت دیگر (62) درصد تغییر در میزان شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور قابل پیش‌بینی است و با توجه به اینکه آماره دوربین واتسون برابر (1/68) است، بنابراین با تغییر هر واحد در میزان شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی با (0/62) اطمینان می‌توان گفت که در نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور تغییر ایجاد می‌شود.

کلید واژه‌ها: ژئوپلیتیک، مهاجرت غیرقانونی، نظم و امنیت، مناطق مرزی، شرق ایران.

بیان مسئله

مهاجرت پدیده‌ای است که با خلقت انسان همراه بوده و به دلایلی گوناگون، از جمله ناکافی بودن مواد غذایی، جنگ و ناامنی، بیکاری و فقر، استفاده از امکانات آموزشی، بهداشتی و تفریحی صورت می‌گیرد (حسینی و هاشمی، 1394: 6). معنای عام کلمه «مهاجرت» عبارت است از ترک سرزمین اصلی و ساکن شدن در سرزمین دیگر به طور موقت یا دائم یا به عبارت دیگر، مهاجرت عبارت است از جابه‌جایی مردم از مکانی به مکانی دیگر برای کار یا زندگی. مردم بیشتر به دلیل دور شدن از شرایط یا عوامل نامساعد دورکننده‌ای مانند فقر، کمبود غذا، بلایای طبیعی، جنگ، بیکاری و کمبود امنیت مهاجرت می‌کنند. دلیل دوم می‌تواند شرایط و عوامل مساعد جذب‌کننده (جاذب مهاجرت) مانند امکانات بهداشتی بیشتر، آموزش بهتر، درآمد بیشتر و مسکن بهتر در مقصد مهاجرت باشد. به عبارتی هرکسی که به طور دائم و بر اساس تعریف سازمان ملل، دست‌کم یک سال، در کشوری دیگر، یا منطقه جغرافیایی دیگری در همان کشور سکنی گزیند مهاجر تعریف می‌شود؛ بنابراین، مهاجرت، جابجایی هدفمند به صورت ارادی یا غیرارادی جمعیت است؛ از نقطه‌ای به نقطه دیگر با نیت عدم برگشت (شمسی دولت‌آبادی، 1387). در این میان، داشتن مرزهای مطمئن و امن در اعمال حاکمیت دولت در هر کشوری نقش کلیدی و هدایت‌کننده داشته و از کاربرد وسیعی برخوردار است؛ اما یکی از مسائلی که همیشه با مرز مطرح شده، حفظ نظم و امنیت و راه‌های وصول به آن است که همواره دچار تحول می‌شود. برای اینکه بتوان برای تأمین و برقراری نظم و امنیت مناطق مرزی برنامه‌ریزی کرد، بایستی پدیده‌ها و موضوعات مؤثر بر آن را شناسایی و کنترل نمود. مهاجرت از جمله این پدیده‌هاست که خود به دلایل مختلف ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و ژئوکالچر صورت می‌گیرد. مهاجرت انواع و تقسیم‌بندی گوناگونی از لحاظ موضوع، قلمرو، مدت، انگیزه و غیره دارد. از جمله این تقسیم‌بندی‌ها، قانونی و غیرقانونی بودن مهاجرت است. موضوع مهاجرت و پدیده مهاجران غیرقانونی یکی از موضوعات امنیتی اغلب کشورها در عصر حاضر به شمار می‌آید. صرف‌نظر از ابعاد و پیامدهای سیاسی، امنیتی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی مهاجرت‌های غیرقانونی، این پدیده بیش از سایر پیامدهای منفی بر مقوله امنیت مرزها تأثیر می‌گذارد، زیرا علی‌القاعده و در اکثر موارد ورود یا خروج

مهاجران غیرقانونی می‌بایست از مرزهای زمینی و دریایی صورت پذیرد (مک داویل، 1384: 5). مهاجران قانونی منظم و یا ثبت‌شده شامل کسانی می‌شوند که ورود، اقامت و استخدام آن‌ها در کشور مهاجرپذیر توسط مراجع رسمی دولتی مجاز شمرده شده باشد؛ اما «مهاجرت غیرقانونی» معمولاً به وضعیت‌هایی اشاره دارد که در آن شخصی که شهروند کشوری نیست، برخلاف قوانین داخلی وارد کشور شده یا در آن اقامت می‌نماید. این نوع مهاجرت با دعوت کشور میزبان انجام نگرفته و به‌صورت خود خوانده و خودسرانه و بدون در نظر گرفتن خطوط مرزی و حدود، حاکمیت و قوانین کشور مقصد و با تجاوز از خطوط مرزی انجام می‌گیرد. این اصطلاح دربرگیرنده طیف وسیعی از افراد است، از جمله افرادی که به‌صورت غیرقانونی وارد خاک شده‌اند، به‌صورت غیرقانونی اقامت دارند، جهت قاچاق بین‌المللی به کشور ثالث از خاک این کشور عبور می‌کنند، متقاضیان پناهندگی که نمی‌توانند شرایط اعطای پناهندگی را کسب نمایند و افرادی که با اسناد ازدواج جعلی یا سایر اسناد جعلی، سد کنترل‌های مهاجرتی را پشت سر می‌گذارند (ذوالفقاری، 1394: 22). افزون بر این، بخشی از اختلافات همسایگان ناشی از رقابت یا تداخل دیرینه منابع و علایق فرهنگی است. این منابع مشاجره، در شمار منابع ژئوکالچر محسوب می‌شود. رقابت‌های دیرینه قومی، ملی‌گرایانه و تلاش برای صدور ارزش‌های فرهنگی و گستراندن نظام ارزشی و حمایت از هم‌کیشان در کشور همسایه بخشی از این عملکرد است. گسترش دامنه نیروهای ایدئولوژیک در تعقیب مخالفان تا آن‌سوی مرز و کنترل ایدئولوژیک منطقه بخشی از نتایج رقابت‌های سیاسی - فرهنگی کشورهای همسایه نیز به شمار می‌رود (پیشگاهی فرد و قدسی، 1387: 94). همچنین از عوامل مهم تأثیرگذار در این روند مهاجرت به ایران، ژئوپلیتیک نیز، یکی از مؤلفه‌های مهم در تعیین قدرت کشورهاست. از این‌رو، توجه به مبانی و اصول ژئوپلیتیک موجب کسب قدرت برای کشورها می‌شود؛ اما ژئوپلیتیک برخلاف جغرافیای سیاسی، مبتنی بر یک طبیعت تجویزی است و از نظر تاریخی همواره نقش یک عامل محرک و ترغیب‌کننده را در ذهن سیاستمداران و استراتژیست‌ها ایفا کرده است؛ بنابراین ایران نیز از جمله کشورهایی است که ژئوپلیتیک آن همواره مرجع قدرت و یا در برخی موارد ضعف آن به شمار می‌رفته است اما این ژئوپلیتیک در سال‌های متمادی تأثیر بسزایی در ساختار سیاست‌گذاری‌ها داشته که امنیت و کنترل مرزها از نمونه‌های عینی آن است

(حیدری و همکاران، 1391: 120). مجتهد زاده، ژئوپلیتیک را مطالعه اثرگذاری عوامل جغرافیایی بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی صاحبان قدرت می‌داند، به عبارتی مطالعه روابط همکاری یا رقابتی میان قدرت‌ها را بر اساس امکاناتی که محیط جغرافیایی در اختیار هر یک می‌گذارد یا امکاناتی که هر یک از قدرت‌ها در رقابت با دیگری می‌توانند از محیط دریافت کنند می‌داند (مجتهد زاده، 1381: 5). ژنرال فرانسوی، پیرگالوا¹ بیان می‌کند که ژئوپلیتیک یعنی مطالعه نحوه ارتباط بین هدایت سیاسی یک قدرت با برد بین‌المللی و چارچوب جغرافیایی عملکرد آن (عزتی، 1379: 5).

در روند رابطه متقابل میان این دو عامل مهم (مهاجرت و ژئوپلیتیک) مناطق مرزی از نقاط حساس و راهبردی یک کشور به شمار می‌آید. این مناطق به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه‌نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی آن باشد، اما خود پدیده مرزی بودن بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن را مضمحل می‌سازد (زرقانی، 1386: 23). مراد از مناطق مرزی، نواحی جغرافیایی مجاور مرز است که شهرها، روستاها و اجتماعات انسانی را در برمی‌گیرد. نظر به اینکه مناطق مرزی، دورترین مناطق کشور از مناطق مرکزی، هستند؛ بیشتر این مناطق در زمره عقب‌افتاده‌ترین و محروم‌ترین بخش‌های کشور به شمار می‌روند؛ بنابراین مهاجرت با اینکه می‌تواند در توسعه و پیشرفت کشور و مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره نقش داشته باشد، اما شیوه غیرقانونی مهاجرت یکی از مسائل قابل‌تأمل و چالش‌برانگیز آن است. آمار بالای مهاجرت‌های غیرقانونی، پناهندگی و آوارگی مسئله‌ای است که همواره مسئولان کشوری و لشکری را با چالش مواجه نموده است؛ و این موضوع برای کشوری همچون ایران که با روند غیرقابل‌انکاری در حوزه مهاجرت غیرقانونی مواجه است؛ به دلیل همسایگی با کشورهای بی‌ثبات و بحران‌زا، مشکلات اقتصادی و امنیتی، عدم کنترل مناسب بر مرزها در این کشورها و همچنین اشتراکات فرهنگی آنان با ایران و روند رو به افزایش مهاجرت‌های غیرقانونی از اهمیت و حساسیت ویژه‌ای برخوردار شده است؛ بنابراین، ایران به جهت همسایگی با کشورهای بحران‌خیز افغانستان، پاکستان و عراق همواره از این مسئله (به‌ویژه در مرزهای شرقی خود) متأثر بوده است و آسیب‌ها و مشکلات فراوانی را متحمل شده است (عباس زاده، 1391: 44)؛

1- Pier Galluva

به عبارت دیگر، موقعیت ژئوپلیتیکی ایران و واقع شدن در منطقه بحران خیز خاورمیانه از یک سو؛ سیاست درهای باز نسبت به پذیرش مهاجرین خارجی از سوی دیگر؛ ایران را به یکی از کشورهای به شدت مهاجرپذیر تبدیل کرده است، به شکلی که در حال حاضر تعداد زیادی از اتباع بیگانه را در خود جای داده است (اخلاص پور، 1395: 136)؛ بنابراین منطق ژئوپلیتیک مرز حکم می کند که حفاظت، حراست و پاسداری از مرزهای کشور به عنوان یک ارزش اساسی در راستای اعمال حق حاکمیت ملی، استقلال سیاسی و تمامیت ارضی قرار گیرد (حیدری و همکاران، 1391: 118) و در این صورت؛ مرزهای شرقی ایران دارای اهمیت به نسبت فراوان تری است؛ به عبارت دیگر؛ امنیت مرزهای شرقی کشور به علت ویژگی های خاص اقلیمی، مذهبی، قومی و جغرافیایی همواره برای کشور چالش آفرین بوده است. فقدان امکانات لازم برای پایش مداوم مناطق، گستردگی مرزها، بی ثباتی دولت های همسایه یا اتخاذ سیاست های خصمانه از طرف آن ها و وجود گروه های تکفیری همواره بر آتش این چالش افزوده است (پولادی و همکاران، 1395: 126) که نشان دهنده ضرورت توجه به این امر و انجام پژوهش هایی در این راستا می باشد و ضرورت این پژوهش از آن جهت است که تا یک ادبیات نظام مند و بررسی علمی و پژوهشی در این حوزه صورت نگیرد، آسیب های موجود در سیاست ها و خط مشی های مهاجرت مشخص و آشکار نخواهد شد و از لحاظ کاربردی نیز چنانچه پدیده های مؤثر بر نظم و امنیت و عوامل، آثار و پیامدهای ناشی از این پدیده ها شناسایی و تبیین نشود، همواره مدیریت و کنترل این پدیده ها و به تبع آن برقراری نظم و امنیت به ویژه در مناطق مرزی شرق کشور را با چالش و مشکل مواجه خواهد نمود؛ بنابراین مرزهای شرقی ایران به دلایل ژئوپلیتیکی، نگاهی ملی و حتی بین المللی را طلب می کند. با توجه به وضعیت فعلی ابعاد ژئوپلیتیک متأثر بر مهاجرت غیرقانونی و پیامدهای آن، این پژوهش در نظر دارد با مطالعه منابع و مستندات معتبر و اخذ نظر خبرگان و متولیان این عرصه، ارزیابی و سنجش تأثیر ابعاد ژئوپلیتیک بر مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد؛ بنابراین مهم ترین مسئله این پژوهش این است که ابعاد ژئوپلیتیک چه تأثیری بر مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت در مناطق مرزی شرق کشور دارد؟

پیشینه پژوهش

اثر علمی بر شالوده آثار دیگران آفریده می‌شود تا با مطالعه آثار دیگران بتوان دامنه مسئله پژوهش را محدود و صورت‌بندی جدیدی ارائه و متغیرهای مهم را درجه‌بندی کرد؛ بنابراین در این قسمت به بررسی چند منبع مهم به صورت خلاصه‌وار پرداخته می‌شود.

دوکا¹ (2011) در پژوهشی با عنوان «سمت تاریک سیاست‌های مهاجرتی اروپا» به این نتیجه رسیده است که چگونگی استفاده از ابزار سرکوب در قبال مهاجرت غیرقانونی، امروز نه تنها یک راه‌حل نیست، بلکه اثرات مخرب آن، همچون: افزایش مهاجرت غیرقانونی و متعاقب افزایش بهره‌برداری از مهاجران - ساخت مرزهای بین قاچاق انسان و بیشتر و بیشتر گذرا، تقویت بیشتر و تخصصی‌تر سازمان‌های جنایتکار و در نهایت گسترش مرزهای بازار سیاه که بازار واحد اروپایی خود را تغذیه می‌کند؛ را به دنبال داشته است.

آوریل لی داو² (2010) پژوهشی با عنوان «مهاجرت غیرقانونی در مرز ایالات متحده و مکزیک» کار کرده است. در این پژوهش یک تجزیه و تحلیل عمیق از چگونگی گروه استفاده فریم برای ساخت پیام‌های خود، مأموریت و اهداف به عموم مردم فراهم می‌کند. انجام این کار منجر به یک نوع جالب و در حال ظهور جنبش گشت مرزی، عمران و به اهمیت فریم جنبش اجتماعی می‌افزاید. شاطریان و گنجی پور (1389) در پژوهشی دیگر با عنوان «تأثیر مهاجرت افغان‌ها بر شرایط اقتصادی و اجتماعی شهر کاشان» به این نتیجه رسیده است که مهاجرت افغان‌ها به شهر کاشان پیامدهای زیادی را در پی داشته است. یکی از این پیامدها تأثیرات اقتصادی مهاجران افغانی بر کاشان است. حضور مهاجران افغانی به علت بهره‌وری بالاتر و هزینه کمتر نسبت به نیروی بومی موجب کاهش فرصت‌های شغلی و افزایش نرخ بیکاری در شهر کاشان شده است. پیامدهای اجتماعی حضور مهاجران افغانی بر شهر کاشان شامل افزایش جمعیت، افزایش فقر و شکاف طبقاتی، افزایش نرخ بی‌سوادی و همچنین بحران هویت جمعی به علت ازدواج مهاجران با بانوان ایرانی بوده که دارای تبعات و پیامدهای منفی و خطرناکی

1- Doka

2- Avril Lee Dove

است. زرقانی و موسوی (1392) در پژوهشی با عنوان «مهاجرت‌های بین‌المللی و امنیت ملی» به این نتیجه رسیده است که مهاجرت‌های بین‌المللی می‌تواند امنیت ملی کشورها را در ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی و زیست‌محیطی مورد تهدید قرار دهد و به نظر می‌رسد، رابطه مهاجرت و امنیت ملی، رابطه متناقض‌نمایی (پارادوکسیکال) باشد. به عبارت دقیق‌تر، مهاجرین بین‌المللی را می‌توان برای کشورهای مبدأ و مقصد، هم تهدید دانست و هم فرصت. ندیمی (1392) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی تأثیر مهاجرت اتباع خارجی بر روی میزان بیکاری در ایران» به این نتیجه رسیده است که در طول دوره مورد بررسی (1385-1355)، حضور مهاجرین افغانی در بازار کار ایران، نرخ بیکاری کل کشور را افزایش داده است. بر اساس نتایج بررسی روابط علی، در کوتاه‌مدت، مهاجرت افغان‌ها علیت گرنجر نرخ بیکاری می‌باشد، ولی افزایش نرخ بیکاری علیت گرنجر مهاجرت آن‌ها نمی‌باشد. در بلندمدت یک رابطه علیت دوطرفه میان نرخ بیکاری و تعداد مهاجرین افغانی در ایران وجود دارد. در واقع، حضور گسترده مهاجرین افغانی در بازار کار، نرخ بیکاری ایران را در کوتاه‌مدت و بلندمدت افزایش داده، اما تأثیر معناداری بر متوسط دستمزد حقیقی کشور نداشته است. فصیحی (1393) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران درقبال مهاجرت غیرقانونی به‌ویژه اتباع افغانستان و عراق» به این نتیجه رسیده است که مدیریت پدیده مهاجرت غیرقانونی، نیازمند شفاف‌سازی قوانین و مقررات پناهندگی و مهاجرت است؛ تدوین یک سیاست جنایی جامع و پاسخ‌های تقنینی هماهنگ به‌منظور کنترل و پیشگیری از مهاجرت‌های غیرقانونی می‌تواند ابزاری مفید در برخورد با این پدیده و آثار زیان‌بار آن باشد. محرمی (1391) در پژوهش خود با عنوان «ارزشیابی امنیتی الگوی مهاجرپذیری و ارائه راهبردهای مناسب برای ج.ا.ا.» به این نتیجه رسیده است که راهبردی مدنظر، تحکیم‌بخش هویت جامعه و اساس آن است، ولی این راهبرد زمانی کامل، رسا و تأثیرگذار است که بتواند توان گسترش حوزه نفوذ و عمق استراتژیک خود را نیز به اثبات برساند. ویژگی‌های کارآمدی، نفوذ سطوح اجتماعی مهاجران و جامعه میزبان به‌صورت متعادل در ارتباط با یکدیگر قرار گرفته‌اند؛ اما همچنان حوزه داخلی (کارآمدی) و جامعه میزبان بخش‌های اصلی نتایج این پژوهش محسوب شده و باید موضوعات امنیتی به معنای موسع در کلیه ارکان و لایه‌های ساختارها، سازوکارها،

نیروهای انسانی مرتبط با مهاجرپذیری مورد تأکید قرار گیرد تا موجب ارتقاء کارایی در سطح داخلی و خارجی شده و تجلی آن در بعد عینی موجب افزایش عمق و نفوذ راهبردی ج.ا.ا شود. اصلانی (1384) در پژوهش خود با عنوان «بررسی روند مهاجرت در ج.ا.ا در سه دهه اخیر و تأثیر آن بر امنیت ملی با تأکید بر مهاجرت داخلی به تهران» به این نتیجه رسیده است که پدیده مهاجرت در هر مقطع زمانی، علی‌رغم شدت و ضعف جریان تحت تأثیر عوامل قدرتمندی چون ضعف بنیه اقتصادی مهاجرت و لزوم تأمین معیشت آنان، مقابله با بیکاری رایج در مناطق روستایی و شهرهای کوچک، ضعف‌های موجود در بخش‌های کشاورزی و دامپروری، ضعف امکانات آموزشی در مناطق روستایی، تمرکز همه نوع امکانات رفاهی و معیشتی، وجود جاذبه‌های گوناگون در شهرهای بزرگ و در مقابل عدم توسعه روستاها و مناطق دورافتاده محروم کشور صورت پذیرفته است و این روند بیشتر تأثیرات مقابل قابل ملاحظه‌ای را بر جوامع شهری داشته، به گونه‌ای که تأثیر منفی مهاجرت‌ها را بر جامعه شهری بسیار قوی‌تر از جنبه‌های مثبت آن دانسته‌اند. مطالعه و بررسی مقالات و پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص موضوع مهاجرت نشان می‌دهد که پژوهش‌های انجام شده با رویکردها، ابعاد و شاخص‌های متفاوتی مقوله فوق‌الذکر را تبیین و توصیف نموده‌اند. نقاط افتراق این پژوهش با پیشینه‌های بیان شده، شامل عدم بررسی متغیرهای ابعاد ژئوپلیتیک بر مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی است، در تحقیقات انجام گرفته قبلی بیشتر به مهاجرت‌های داخلی و درون مرزهای سرزمینی و همچنین مهاجرت‌های خارجی بین‌المللی از ایران به دیگر کشورها، آن‌هم به صورت قانونی و بیشتر به مهاجرت اتباع ایرانی و نخبگان از کشور پرداخته شده است، اما به مهاجرت‌های اتباع بیگانه به ایران و به صورت‌های غیرقانونی کمتر اشاره شده است. بنابراین بررسی ژئوپلیتیکی مهاجرت غیرقانونی و تبیین تأثیر آن بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور از بارزترین ویژگی این پژوهش است.

مبانی نظری پژوهش

یکی از عوامل اصلی در مهاجرت غیرقانونی و اثرات آن بر نظم و امنیت مناطق مرزی، هویت ژئوپلیتیک آن منطقه می‌باشد. منظور از هویت ژئوپلیتیک این است که یک

کشور یا منطقه به چه سیستم منطقه‌ای تعلق دارد. در واقع ویژگی‌های جغرافیایی، سیاسی-امنیتی، تاریخی، فرهنگی و اقتصادی یک کشور و میزان وابستگی به یک منطقه، هویت جغرافیایی و ژئوپلیتیک آن را مشخص می‌کند. تعریف هویت ژئوپلیتیک، یکی از موضوع‌های مهم سیاست و حکومت است. در طول دهه‌های گذشته حکومت‌های مختلف از هویت ژئوپلیتیک برای حفظ قدرت و مشروعیت خود نزد ملت‌ها و در روابط با قدرت‌های بزرگ استفاده کرده‌اند. در این میان، اصلی‌ترین دلیل ایجاد مرز را می‌توان امنیت و صیانت از خود در برابر دیگران عنوان کرد؛ زیرا ورود و خروج هرگونه اشخاص و کالاهای غیرمجاز و تجاوزات خارجی که باعث اختلال در سیستم اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و بهداشتی می‌شود، از طریق مرزها انجام می‌گیرد و اگر کنترل مطلوبی در مرزها انجام نشود، نه تنها امنیت در مرز، بلکه در داخل کشور هم تأمین نخواهد شد؛ به عبارت دیگر، آسایش و امنیت برای شهروندان در مرزها و در فضاهای عمومی شهر مرزی آن‌چنان حائز اهمیت است که یکی از مؤلفه‌های مهم در تعیین برنامه‌ریزی در مناطق مرزی، امنیت و عوامل امنیتی می‌باشد (زمانی، 1391: 528) و بدون وجود امنیت و هماهنگی نیروهای ایجادکننده آن در مرزها، نه محیط مناسبی برای آزادی و عدالت و رشد فضائل و کرامت‌های انسانی فراهم می‌آید و نه شرایط زندگی انسانی در جامعه وجود خواهد داشت. ناپایداری امنیت در مناطق مرزی، ناکامی و بی‌اعتمادی به بار خواهد آورد و به سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و برنامه‌های توسعه و رفاه اجتماعی آسیب جدی خواهد زد. مهم‌ترین کارکرد مرز نیز، ایجاد مانع و عامل بازدارنده است (زرقانی، 1386: 185).

افزون بر این، در ادبیات مرز و مرزبانی هرگونه عبور از مرز به قصد ورود به کشور و یا خروج از کشور را تردد مرزی می‌گویند و ترددکنندگان مرزی افرادی هستند که از مناطق مرزی تردد نموده و به آن سوی مرزها عبور می‌کنند. تردهای مرزی به تردد مجاز و تردد غیرمجاز اطلاق می‌شود و در هر کشور، ورود، اقامت و عبور اتباع بیگانه و خروج غیرقانونی اتباع از کشور، یکی از مسائلی است که با امنیت مرز و نظام سیاسی آن کشور ارتباط مستقیم دارد؛ بنابراین نمی‌توان حد ثابتی در این مورد پیش‌بینی نمود و بنابراین حدود و ضوابط آن را هر کشور بر اساس ضرورت‌های خود تعیین می‌کند و یکی از اساسی‌ترین وظایف دولت‌ها در طول تاریخ، صیانت از مرزها و حفظ استقلال و

تمامیت ارضی کشور است. در حال حاضر نیز، ایران همانند بسیاری از کشورها برای ورود به قلمرو خود تشریفاتی از جمله اخذ روادید یا ویزا را پیش‌بینی نموده که امکان ورود، اقامت و عبور مجاز بیگانگان به کشور را فراهم می‌کند و می‌تواند بر اعمال آن‌ها نظارت داشته باشد؛ اما در مقابل، ورود، اقامت و عبور بیگانگان تحت عنوان غیرمجاز یا به صورت پناهنده یا آواره یکی از مسائلی است که کشور ما را با چالش‌های متعددی روبرو کرده است. ایران به دلیل وسعت قلمرو مرزی خود دارای همسایگان متعددی است که هرکدام در وضعیت خاصی قرار دارند و گاهی با تغییرات حاکمیتی روبرو بوده‌اند. وضعیت برخی از کشورهای همسایه و ورود سیل‌آسای آوارگان و مهاجرین این کشورها، کشور ما را با چالش‌های جدی از بعد امنیت مرزها و ابعاد حقوقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی روبرو ساخته که باید برای پیامدهای منفی آن چاره‌ای اندیشیده شود. از سوی دیگر عوامل متعددی مثل فقر، بیکاری، فرار مغزها (مهاجرت نخبگان و متخصصان)، نارضایتی سیاسی و جرائم مختلف باعث خروج غیرقانونی افرادی که به صورت قانونی نمی‌توانند از کشور خارج شوند می‌شود. کشور جمهوری اسلامی ایران با بیش از (8755) کیلومتر مرز و همچنین همسایگی با پانزده کشور، دارای شرایط ویژه و حساسی در منطقه خاورمیانه و جهان است. موقعیت خاص ژئوپلیتیکی کشور ما و عوامل مختلفی که اغلب ریشه در آن‌سوی مرزها دارد همواره در درون مرزهای ایران تأثیر می‌گذارد. از جمله این عوامل می‌توان به (عزتی، 1379: 1) وجود بحران‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی در آن‌سوی مرزها؛ (2) جنگ‌های داخلی و خارجی در کشورهای همسایه؛ (3) ضعف حاکمیت بعضی از دولت‌های همسایه در مرزها و مناطق مرزی؛ (4) وجود سوداگران، سودجویان و باندهای قاچاق موادمخدر و کالا در داخل و خارج از کشور؛ (5) سیاست‌های استکباری مخالف نظام جمهوری اسلامی ایران و همچنین حضور نظامی آمریکا در منطقه؛ (6) ضعف اقتصادی و فرهنگی مرزنشینان به‌ویژه آن‌سوی مرزها؛ (7) حوادث و رویدادهای مختلف مرزی مانند، تجاوزات زمینی، هوایی و دریایی، درگیری‌های مسلحانه با اشراک و قاچاقچیان، سرقت اموال و احشام و آدم‌ربایی، تردهای غیرقانونی، پناهندگی، مهاجرت، معاندت و غیره اشاره نمود که حساسیت و اهمیت کنترل مرزها را دوچندان می‌کند.

• هویت ژئوپلیتیک

«هارتسورن» معتقد است «ژئوپلیتیک عبارت است از کاربرد دانش و تکنیک‌های جغرافیای سیاسی در مسائل روابط بین‌الملل» (حافظ نیا، 1383: 32). به عبارت دیگر؛ ژئوپلیتیک دیگر مثلث قدرت، سیاست و جغرافیا نیست، توسعه پیدا کرده و بخش‌هایی تحت عنوان فرهنگ و مذهب به آن اضافه شده است؛ و مثلث تبدیل به یک هرم مربع‌القاعده شده که در رأس آن قدرت مطرح شده و (4) موضوع دیگر چهار ضلع آن را تشکیل می‌دهد. «میرحیدر» جدیدترین تعریفی که از ژئوپلیتیک ارائه کرده است بدین شرح است: «ژئوپلیتیک شیوه قرائت و نگارش سیاست بین‌الملل توسط صاحبان قدرت و اندیشه و تأثیر آن‌ها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در سطح ملی و منطقه‌ای است» (میرحیدر، 1377: 22). جفری پارکر ژئوپلیتیک را ارزیابی فضایی روابط بین‌الملل تعریف می‌کند (کاربولوت¹، 2005: 29).

در این پژوهش نیز ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، امنیتی، جغرافیایی اطلاق می‌شود که بر مهاجرت غیرقانونی و غیرمجاز افرادی که از مسیر و جغرافیای خاص جابه‌جاشده و به صورت غیرقانونی در محلی غیر از وطن اصلی خود (محل تولد) در ایران ساکن می‌شوند، مؤثر می‌باشد. در این پژوهش مهاجرت‌هایی مدنظر است که به صورت غیرمجاز از مرزهای شرق کشور انجام می‌شود و بر نظم و امنیت این مناطق اثر می‌گذارد. عوامل مؤثر ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی شامل (5) مؤلفه و زیر معیار بیان شده می‌باشد که روی متغیرهای و زیر متغیرهای مهاجرت غیرقانونی تأثیرگذار بوده است.

• معیارها و ابعاد مهاجرت غیرقانونی و اثرات آن بر نظم و امنیت

ابعاد و معیارهای مهاجران غیرقانونی به دلیل ویژگی‌ها و موقعیت خاصی که این مهاجران دارند، متفاوت از آثار مهاجران قانونی است. حضور گسترده مهاجران غیرقانونی در کشور مقصد، رقابت‌ها و رفاه اقتصادی بومیان فقیر را کاهش می‌دهد. از طرف دیگر، عرضه بالای کارگران غیرماهر، دستمزدهای کارگران ماهر و بازدهی سرمایه را افزایش می‌دهد. در نتیجه این بومیان با درآمد پایین هستند که هزینه بالایی برای مهاجرت

غیرقانونی می‌پردازند (عیسی‌زاده و مهران‌فر، 1391: 107). همچنین باید اذعان نمود که مهاجرت غیرقانونی، تبعات و آثار متعددی برای کشور میزبان به ارمغان دارد که در جدول شماره (1)، به مهم‌ترین ابعاد و پیامدهای آن اشاره می‌شود.

جدول شماره (1). ابعاد مهاجرت غیرقانونی و پیامدهای آن

مؤلفه‌ها و ابعاد مهاجرت غیرقانونی	تبعات و پیامدهای مهاجرت غیرقانونی
سیاسی - امنیتی	محرومیت از حقوق سیاسی، شرکت در انتخابات، مناصب سیاسی، آوارگی و پناهندگی، عدم هم‌گرایی وفاداری به نظام، بی‌توجهی به ارزش‌ها و هنجارها، اختلال در نظم عمومی از طریق ایجاد تجمعات، راهپیمایی غیرقانونی و برهم زدن نظم عمومی جامعه، قاچاق اسلحه و مهمات و بمب‌گذاری، ایجاد گروه‌های سیاسی نهضتی معاند با نظام جمهوری اسلامی در خارج از کشور، هم‌نوایی و همکاری با جریان‌های منحرف و مخالف جمهوری اسلامی ایران در سطح بین‌الملل، همکاری مؤثر با بیگانگان در خروج غیرقانونی اتباع ایران از کشور
جغرافیایی و طبیعی	افزایش چالش‌های زیست‌محیطی، آلودگی و فرسایش محیطی، تخریب مراتع، کاهش منابع زیرزمینی و طبیعی، شیوع بیماری‌های واگیر و ناشناخته به‌واسطه حضور بی‌رویه و خارج از سیکل قرنطینه بهداشتی، تحمیل هزینه‌های بهداشتی فراوان
اقتصادی	افزایش نیروی کار ارزان (کارگری)، کاهش درآمد و دستمزد بیکاری اتباع ایرانی، مشاغل کاذب و مجرمانه، توسعه مصرف‌گرایی، ترویج الگوی مصرف در بین مهاجرین و سرازیر شدن کالاهای وارداتی، هدایت سرمایه‌ها از بخش‌های تولیدی صنعتی به بخش‌های تجاری، از بین رفتن صنایع درون شهرها، افزایش وابستگی کشور به کالاهای وارداتی، روی‌آوری اتباع ایران به مشاغل کاذب به‌واسطه اشتغال به کار غیرقانونی اتباع بیگانه، خروج سرمایه از کشور در قبال اشتغال غیرقانونی، گسترش فقر و خروج سالیانه میلیاردها دلار ارز توسط مهاجرین غیرمجاز، تغییر فرهنگ کار و اشتغال، خرید و فروش مواد مخدر و کالاهای ممنوعه
اجتماعی	حاشیه‌نشینی و افزایش جمعیت منجر به افزایش تقاضا، نارضایتی اجتماعی، ازدواج غیرقانونی و بی‌تابیتی، فرزندان دارای بحران هویت، افزایش روحیه تضاد و مبارزه منفی، تغییر ترکیب جمعیتی، سست شدن ابعاد و انسجام خانواده، عدم احترام به قانون و توسعه مفاسد اجتماعی، فراهم شدن اسباب بزهکاری مهاجر، افزایش جمعیت کم و بی‌سواد و فاقد تخصص، افزایش شکاف طبقاتی، افزایش میزان جنایت و بزهکاری، قتل عمد با انگیزه‌های مختلف، شیوع بیماری‌های واگیردار، هزینه‌های بهداشتی فراوان
فرهنگی	دوگانگی فرهنگی، گم‌گشتگی فرهنگی، گسیختگی و عدم تعادل فرهنگی، اشاعه و توزیع و فروش کالاهای به‌اصطلاح فرهنگی از نوع مبتذل و غیراخلاقی، توزیع مواد مخدر و افزایش اعتیاد، تغییر بافت جمعیت از نظر قومی - مذهبی در بعضی از مناطق مرزی سیستان و بلوچستان و خراسان، تقویت قوم‌گرایی در مناطق مرزی

منبع: (حافظ نیا، 1383: 73، پور سعادت، 1393: 100).

امروزه به دلیل یکدست شدن جامعه جهانی، همه مسائل به یکدیگر مرتبط و نزدیک می‌شود. یکی از این مسائل امنیت و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آن است؛ به عبارت دیگر در

چنین محیطی، امنیت یک کشور معادل امنیت همه است و برعکس؛ یعنی مفهوم امنیت یک مفهوم متقابل، مساوی و یکسان برای همه دولتهاست. بدینسان هر رویدادی که در یک ناحیه اتفاق می‌افتد، در نواحی دور و نزدیک تأثیر می‌گذارد. به عبارت دقیق‌تر مرز همانند فیلتر و مانعی عمل می‌کند که مانع از انتقال کالا، موجودات زنده، حرکت مردم و همچنین اندیشه‌ها و آرمان‌های آنان، رد قالب روزنامه، مجلات، کتاب‌ها و غیره می‌شود که از نظر حکومت این موارد مخل امنیت کشور محسوب می‌شود (زرقانی، 1386: 185). همچنین در کشور جمهوری اسلامی ایران افرادی که تابعیت غیر ایرانی داشته باشند و به‌عنوان مهاجر یا عناوین دیگر بدون داشتن مجوز قانونی وارد مرز قانونی کشور جمهوری اسلامی ایران می‌شوند متجاوز مرزی تلقی و افرادی که از کشور به همین صورت خارج می‌شوند مترددین غیرمجاز اطلاق می‌شوند و از طریق مراجع کنترل از ورود و خروج آنان جلوگیری می‌شود. مهاجرین غیرقانونی مسافت‌های زیادی را طی نموده و از کشورهای زیادی عبور می‌کنند و صرف ورود و خروج غیرقانونی آن‌ها از یک کشور کافی است تا آن‌ها را مشمول وضعیت «مهاجر غیرقانونی» نماید. در بسیاری از مواقع پیامدها و سرانجام بسیار بد و ناگواری را برایشان به‌دنبال خواهد داشت. تحلیل پدیده مهاجرت غیرقانونی از ایران به خارج و یا از کشورهای هم‌جوار به ایران به دلایل زیر بسیار پیچیده است: (1) تنوع شکل‌ها و الگوهای مهاجرت غیرقانونی در قالب آوارگان، پناهندگان، معاندان و غیره؛ (2) گستردگی مکانی مهاجرت که به‌جز برخی قسمت‌های مرزهای شمالی، مناطق مرزی غرب، شمال‌غرب، شرق، جنوب شرق و جنوب کشور و مرزهای آبی و خاکی را در برمی‌گیرد؛ (3) گستردگی زمانی از سه دهه گذشته تاکنون؛ (4) تلاقی مسئله مهاجرت غیرقانونی با مسئله کسب تابعیت و مدارک هویتی به‌صورت غیرمجاز و نیز مشکوک‌التابعین؛ (5) کمیت بسیار زیاد مهاجران غیرقانونی و انگیزه بالا به‌ویژه در افغانستان جهت ورود به ایران؛ (6) تلاقی مسئله مهاجرت غیرقانونی با ترک تابعیت ایرانی و یا اخذ تابعیت مضاعف؛ (7) فقدان آمار و اطلاعات مستند، به‌روز، متمرکز و قابل‌دسترس.

در این‌بین موضوع مهاجرت به‌صورت غیرقانونی و از مرزهای کشور همان‌طور که بیان شد، یکی از چالش‌های اصلی کشور بوده که امنیت مرزهای کشور و مناطق مرزی به‌خصوص مرزهای شرقی ایران را با چالش‌های اساسی درگیر می‌نماید و گفتنی است که

این مقوله افزون بر تأثیرات زیاد بر خطوط مرزی و حوالی آن باعث تأثیرگذاری بر نظم و امنیت مناطق مرزی و داخلی نیز می‌شود که شناخت همه‌جانبه را می‌طلبد و در این زمینه نظم و امنیت مناطق مرزی دارای ابعاد و مؤلفه‌هایی است که باعث ایجاد فرصت و آسیب‌پذیری‌هایی برای این مناطق می‌شود و به‌صورت خلاصه به آن‌ها در جدول شماره (2) اشاره شده است.

جدول شماره (2). ابعاد و مؤلفه‌های نظم و امنیت مناطق مرزی

مؤلفه‌ها	فرصت‌ها و قوت‌های مناطق مرزی	تهدیدها و آسیب‌های مناطق مرزی
۱. وجود ثبات سیاسی، وجود آرامش و امنیت مرزی، رسیدگی سریع و به‌موقع جرائم و تخلفات مرزی، مبارزه با اشرار، متجاوزین و مجرمین،	وجود ثبات سیاسی و امنیت مرزی، رسیدگی سریع و به‌موقع جرائم و تخلفات مرزی، مبارزه با اشرار، متجاوزین و مجرمین،	پدیده اشرار سیاسی و بروز ناامنی از نوع تروریسم، وجود بی‌ثباتی در کشورهای همسایه، تردد غیرمجاز اتباع خارجه و عدم نظارت و کنترل مؤثر بر آن، قاچاق موادمخدر و افزایش تردد غیرمجاز، موادمخدر تغذیه‌کننده تروریسم، مهاجرت‌های غیرقانونی و جنایات سازمان‌یافته، ناامنی‌های ناشی از تحرک گروه‌های ضدانقلاب، حضور نیروهای فرا منطقه‌ای و ناتو، قاچاق انسان و ترردهای غیرقانونی اتباع پاکستان و افغانستان، قاچاق سوخت و کالا، دارو، سلاح، فعالیت‌های گروه‌های تروریستی و اشرار
	بروز تحرکات واگرایانه به‌ویژه در مناطق قومی وجود، طولانی بودن مرزها و تعدد همسایگان و تنوع محیطی اعم از طبیعی و انسانی؛ مرزهای تحمیلی و تداخل قومی - فرهنگی با کشورهای هم‌جوار؛ توسعه‌نیافتگی مناطق پیرامونی و مرزی؛ چالش‌ها و اختلافات زیست‌محیطی و منابع طبیعی؛ موقعیت ویژه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی مرزها؛ روند تحولات و تغییرات نظام‌های سیاسی کشورهای هم‌جوار؛ اوضاع نامساعد و بی‌ثباتی کشورهای هم‌جوار؛ علایق و راهبردهای قدرت‌ها نسبت به منطقه موردنظر؛ جهانی‌شدن و تحول در کارکرد مرزها؛ عدم راهبرد مناسب و منسجم در مدیریت مرزی کشورها	ساختار متنوع قومیتی، ناحیه‌گرایی سیاسی متنوع از نوع ناحیه‌گرایی سیاسی فرهنگی است. ناحیه‌گرایی سیاسی، پیوستگی فضایی با فضای جغرافیایی - سیاسی ماورای مرزهای سیاسی، گستره جغرافیایی، طولانی بودن مرزها، تعدد همسایگان و موقعیت ژئوپلیتیکی

مؤلفه‌ها	فرصت‌ها و قوت‌های مناطق مرزی	تهدیدها و آسیب‌های مناطق مرزی
توسعه	وجود و توسعه بازارچه‌های مرزی که علاوه بر صادرات و کسب درآمد ارزی موجب ایجاد اشتغال برای مرزنشینان شده و از گسترش پدیده قاچاق کالا جلوگیری می‌کند، توجه به وضعیت اقتصادی و معیشتی مرزنشینان، توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی با حمایت و سرمایه‌گذاری دولت‌ها، توسعه پایدار در مناطق مرزی توسط سرمایه‌گذاری کلان	قاچاق موادمخدر و تسهیل ورود سایر کالاهای قاچاق از مرزها، افزایش هزینه‌های کنترل و انسداد مرزی، افزایش قاچاق موادمخدر در داخل کشور، قاچاق سوخت و کالا، وضعیت معیشتی مرزنشینان در دو سوی مرز، محرومیت مناطق مرزی و نبود بازار کار مناسب
فرهنگ	جوان بودن جمعیت در مناطق مرزی شرق، شناخت درست مسئولان دیگر نهادهای مرتبط با شهر از مسائل، برنامه‌ریزی دقیق و مدیریتی مشخص، مشارکت‌های مردمی	مهاجرت غیرقانونی، ازدواج‌های غیرقانونی و تولد فرزندان بی‌هویت
فرهنگ	بستر فرهنگی - تاریخی منسجم، همزیستی مسالمت‌آمیز و سازگاری قومی، مذهبی، نژادی، زبانی و چگونگی گسترش قدرت نخبگان نقش، رسانه‌های جمعی به‌عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر افکار عمومی مرزنشینان، اقوام هم‌آیین در کشورهای همسایه، آموزش‌های فرهنگی	پیوندهای مذهبی و قومی - قبیله‌ای در این منطقه همراه با قاچاق موادمخدر و تسلیحات، تبلیغ و ترویج سلفی‌گری، دریافت شبکه‌های تلویزیونی کشورهای همسایه، نفوذ و مداخله عوامل بیگانه در درگیری‌های قومی و منطقه‌ای، تنوع و ناهمگونی فرقه‌ها و اقلیت‌های قومی و مذهبی

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف و نوع کاربردی و از نظر مواد و روش، توصیفی - تحلیلی با بهره‌گیری از رویکردهای کمی و کیفی و آمیخته می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش از میان دست‌اندرکاران و خبرگان این عرصه با حداقل مدرک کارشناسی ارشد و داشتن (3) سال سابقه کار و یا متخصصین دانشگاهی و علمی ویژه در سطح ملی و سه استان محدوده مورد مطالعه (خراسان رضوی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان) و در چارچوب مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی مهاجرت (سیاسی - امنیتی، جغرافیایی - اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) انتخاب که با توجه به نامعلوم بودن تعداد جامعه آماری، با استفاده

از رابطه آماری $(n = \frac{z^2 \frac{\sigma^2}{1-\frac{\alpha}{2}}}{d^2})$ حجم نمونه (115) نفر برآورد و با استفاده از شیوه هدفمند نسبت به توزیع پرسشنامه اقدام شد. در این فرمول مهم‌ترین پارامتری که نیاز به برآورد دارد، S^2 است که همان واریانس نمونه اولیه است. برای محاسبه آن تعدادی پرسشنامه توزیع شده و واریانس اولیه محاسبه می‌شود. همچنین مقدار $\frac{z^2}{2}$ یک مقدار ثابت است که به فاصله اطمینان و سطح خطا یا α بستگی دارد. معمولاً سطح خطا را (0/5) در نظر می‌گیرند. در نتیجه این مقدار با توجه به جداول آماری (1/96) خواهد بود. این جداول را می‌توان در انتهای کتب آماری به دست آورد. مقدار d نیز بر اساس همان سطح خطا برابر با (0/5) در نظر گرفته می‌شود. همچنین در شرایطی نیز می‌توان حجم نمونه با جامعه واریانس نامشخص نیز تعیین نمود.

$$n = \left(\frac{z_{\alpha/2} * \sigma}{\varepsilon} \right)^2 \quad \text{رابطه شماره (1)}$$

همچنین چون پرسشنامه با طیف لیکرت (5) درجه‌ای استفاده شده است، بزرگ‌ترین مقدار (5) و کوچک‌ترین مقدار (1) خواهد بود؛ بنابراین انحراف معیار آن برابر است و می‌توان از مقدار (0/66) استفاده کرد. این مقدار بیشینه انحراف معیار است (مؤمنی، 1387). همچنین سطح اطمینان (0/95) و دقت برآورد (0/5) در نظر گرفته شده است، بنابراین تعداد نمونه برابر با (115) می‌باشد. در این پژوهش، پژوهشگر از روش‌های گردآوری اطلاعات یعنی روش‌های میدانی (مصاحبه عمیق و پرسشنامه) و کتابخانه‌ای علمی و تخصصی و سایت‌های اینترنتی معتبر بهره‌برداری کرده و تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش در دو بخش متفاوت صورت گرفته است. در روش‌های آمار توصیفی از میانگین، جداول فراوانی، درصد‌های فراوانی، نمودارها و غیره استفاده شد و برای بررسی تأثیر هر یک از معیارها و مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی مهاجرت غیرقانونی به‌عنوان متغیر مستقل و همچنین تأثیر مستقیم و غیرمستقیم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (نظم و امنیت در مناطق مرزی شرق کشور)، روش پیرسون و رگرسیون خطی مورد استفاده قرار گرفته است تا اطلاعاتی در زمینه علیت‌ها و روندهای موجود به دست آورده شود. در نهایت برای تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون همبستگی پیرسون، ضریب رگرسیون گام‌به‌گام و تحلیل واریانس ANOVA استفاده شد.

روایی و پایایی پژوهش

پایایی به‌دقت، اعتماد‌پذیری، ثبات یا تکرارپذیری نتایج آزمون اشاره می‌کند. روش‌های مختلفی برای تعیین پایایی وجود دارد که عبارت‌اند از: روش پایایی مصححان، روش باز آزمایی، روش حرفه‌های هم‌ارز، روش همسانی درونی، روش کودر- ریچاردسون و روش ضریب آلفای کرونباخ (مؤمنی، 1387: 206). برای سنجش پایایی پرسشنامه این پژوهش، از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای اندازه‌گیری پایایی پرسشنامه، تعداد (30) عدد از پرسشنامه‌ها در اختیار کارشناسان مربوطه قرار گرفته و به‌طور تصادفی انتخاب شدند و پس از تحلیل داده‌های پرسشنامه‌های آن‌ها با استفاده از آلفای کرونباخ برای متغیر و کل پرسشنامه محاسبه شد. با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته مطابق جدول شماره (3)، از این پرسشنامه‌های پیش‌آزمون شده، همه ابعاد موردنظر در پرسشنامه دارای آلفای کرونباخ به میزان (0/874) می‌باشند که نشان‌دهنده پایایی بالایی می‌باشد.

جدول شماره (3). تعیین پایایی پرسشنامه (به تفکیک متغیرها)

آلفای کرونباخ	تعداد نمونه پیش‌آزمون	تعداد گویه‌ها	زیر متغیر	ابعاد ژئوپلیتیک
0/845	30	13	سیاسی - امنیتی	
0/895	30	10	جغرافیایی	
0/855	30	10	اقتصادی	
0/866	30	12	اجتماعی	
0/819	30	9	فرهنگی	
0/967	30	54	ابعاد نظم و امنیت در مناطق مرزی شرق کشور	

منظور از روایی آن است که آیا ابزار اندازه‌گیری می‌تواند خصیصه ویژگی که ابزار برای آن طراحی شده است را اندازه‌گیری کند یا نه؟ روایی انواع مختلفی دارد که عبارت‌اند از:

- صوری (بر اساس قضاوت افراد مطلع)؛
- محتوایی (توان سنجش میزان وجود اندازه صفت)؛
- ملاکی (اثر بخشی یک ابزار در پیش‌بینی رفتار یک آزمودنی در یک موقعیت خاص)؛

- سازه‌ای (سنجشگر اجزای متغیر به تناسب سهم هر قسمت در کل ساختار متغیر)(خاکی، 1387:136).

مفهوم اعتبار به این پرسش پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه موردنظر را می‌سنجد. در این پژوهش از اعتبار صوری و محتوایی استفاده شده است. اعتبار مورد تأیید قرار گرفته در این مرحله با انجام مصاحبه‌های مختلف و کسب نظر افراد یادشده (متخصصان و اساتید دانشگاهی)، اصلاح‌های لازم به عمل آمده و بدین ترتیب اطمینان حاصل شد که پرسشنامه همان خصیصه موردنظر پژوهش را می‌سنجد.

• محیط شناسی مناطق مرزی شرق کشور

یکی از مهم‌ترین و حیاتی‌ترین مناطقی که به نظر می‌رسد دارای شکاف ژرف ناحیه ایست، نواحی مرزی شرق کشور است. چراکه مرزهای شرقی، دروازه ارتباط ایران با کشورهای ترکمنستان، افغانستان و پاکستان و از طریق آن‌ها با کشورهای مهم دیگری همچون آسیای مرکزی، هند و مانند آن است. اگر بر موارد فوق، حضور آمریکا در درون افغانستان و نقش مهم آن در پویای سیاسی-اجتماعی و اقتصادی آن کشور را بیفزاییم، اهمیت این مرزها روشن‌تر خواهد شد؛ بنابراین، قسمت‌هایی از مناطق مرزی ایران از گذشته به عنوان مناطق ناامن به حساب می‌آمدند، به طوری که مؤلفه‌هایی چون وجود تهدیدات نظامی علیه تمامیت ارضی کشور از طرف برخی از کشورهای همسایه، تردد غیرقانونی اتباع بیگانه، گروه‌های تروریستی و قاچاقچیان در کنار حاشیه‌ای بودن و عدم توسعه‌یافتگی، مناطق مرزی را به نقاط بحران‌زا و آسیب‌پذیر برای کشور مبدل ساخته است، چنان‌که طبق پژوهش‌های تاریخی انجام‌شده؛ می‌توان گفت برخی از مشکلات مرزی که ایران در حال حاضر با آن‌ها مواجه است به دوران گذشته و حتی زمان‌های خیلی دور بازمی‌گردد؛ اما پس از سال (1357) به دلیل مخاصمات و دشمنی‌های مخالفین ایران بر تعداد کاستی‌های مرزی کشور افزوده شده است. به‌طور کلی ویژگی‌های مناطق مرزی کشور را این‌گونه می‌توان بیان داشت: (1) داشتن طولانی‌ترین مرز در بین کشورهای خاورمیانه با تعداد و تنوع کشورهای همسایه و قرار گرفتن بیش از نیمی از استان‌های کشور در مناطق مرزی؛ (2) تنوع جغرافیایی مرزهای ایران (خشکی، آبی، کوهستانی، کویری و غیره) که تدابیر امنیتی متفاوتی را، با توجه به امکانات متنوع توسعه می‌طلبد؛ (3) کم تراکمی جمعیت، پراکندگی آن و وجود

جمعیت‌های متحرک در برخی از نواحی مرزی کشور؛ 4) ضعف بنیان‌های اقتصادی و کمبود زیرساخت‌های توسعه در مناطق مرزی؛ 5) تنوع خطرات و تهدیدات امنیتی و دفاعی کشور در این مناطق؛ 6) محرومیت و عدم توسعه‌یافتگی گسترده مناطق مرزی و وضعیت نامتعادل و نابرابر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره این مناطق با مناطق مرکزی کشور؛ 7) وجود قومیت‌های متفاوت و متنوع در مناطق مرزی و وجود برخی وابستگی‌های فضایی، زبانی و مذهبی با کشورهای همسایه؛ 8) بی‌ثباتی و ضعف شدید در ایجاد ثبات کامل سیاسی، اداری، اقتصادی اغلب کشورهای همسایه که در کنترل کامل مرزهای خود ناتوان هستند و این خود سبب اتلاف چند برابری منابع و امکانات در مناطق مرزی کشور می‌شود.

از میان همسایگان شرقی ایران، کشور افغانستان از زمان حمله شوروی تاکنون درگیر جنگ بوده و تنها در سالیان اخیر اوضاع سیاسی و داخلی آن کمی بهبود یافته است؛ اما هنوز هم با چالش‌های جدی از جمله قدرت‌گیری دوباره طالبان و القاعده، فقر عمومی، تروریسم، ناامنی عمومی و آشفتگی اقتصادی روبروست (احدی، 1388: 106). مرز ایران و افغانستان به دلیل ویژگی‌های جغرافیایی، وضعیت خاص سیاسی کشور افغانستان و ضعف اقتصادی و فرهنگی مرزنشینان آن کشور، همواره از پر حادثه‌ترین مرزهای مشترک ایران با همسایگانش بوده است. عدم وجود ثبات سیاسی، اداری، اقتصادی در افغانستان از چندین دهه قبل تاکنون همواره منشأ بروز مشکلاتی در مرزهای شرقی ایران بوده است. ترکیب قومی و مذهبی موجود در استان‌های مرزی شرق کشور، نوعی ضعف ژئوپلیتیک را در این مناطق برای نظام جمهوری اسلامی فراهم آورده است. غفلت از این موضوع از طرفی و هوشیاری دشمنان در آن سوی مرزها و بهره‌برداری آنان از موقعیت ایجادشده، به‌نوعی تهدید نظم و امنیت محسوب می‌شود (دهمرده و همکاران، 1392: 47).

علاوه بر این، عمده‌ترین چالش‌های امنیتی ایران و افغانستان شامل مشکلات مرزی، قاچاق موادمخدر، گسترش جریان‌ات تروریستی، مهاجرت‌های غیرقانونی، بی‌ثباتی سیاسی و ناامنی افغانستان و سرایت آن به منطقه است (محمدحسینی و علی‌پور، 1391: 176).

مجاورت سرزمینی جمهوری اسلامی ایران با چهار ایالت پنجاب، سرحد، سند و بلوچستان پاکستان که از کانون‌های استقرار گروه‌های تروریستی و منازعات مسلحانه فرقه‌ای است از مؤلفه‌های تهدیدزایی ثبات امنیت مرزهای شرقی ایران محسوب می‌شود و در این مسیر، افزایش تهدیدات خزنده گروه‌های تروریستی فرقه‌ای است که در نهایت به بسترسازی برای شکل‌گیری تمایلات تجزیه‌طلبانه منجر می‌شود. در مرزهای شرقی ایران کشوری وجود دارد که بنا بر یک نگاه سنتی و هراس‌آلود، بقای خود را منوط به وجود ستیزه‌جویان تکفیری می‌بیند. پاکستان در حالی به‌عنوان یکی از بی‌ثبات‌ترین و پیچیده‌ترین کشورهای جهان و مهد تفکر طالبانی شناخته شده است که هم‌زمان به نام شریک آمریکا در نبرد با افراط‌گرایی نیز در محافل سیاسی مطرح می‌باشد (دهشیار و محمودی، 1389: 85). پاکستان جزء آن دسته از کشورها است که سیاست داخلی و به تبع آن سیاست خارجی بسیار پیچیده‌ای دارد. سیاست داخلی این کشور به دلیل تنوع قومیتی، افراط‌گرایی اسلامی و وجود گروه‌های مختلف سیاسی همواره با مشکلاتی روبه‌رو است که در این بین مشکلات اقتصادی نیز اوضاع را بحرانی‌تر می‌سازد. از جمله موارد دیگری که به صورت مشترک بر امنیت ایران و پاکستان تأثیرگذار بوده و مانع از همکاری امنیتی دو کشور می‌شوند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تأثیر بحران‌های داخلی افغانستان بر هر دو کشور ایران و پاکستان به‌عنوان همسایه؛ وجود گروه‌های تروریستی در پاکستان و تأثیر عملکرد آن‌ها بر امنیت انسانی در مناطق مرزی ایران؛ قاچاق موادمخدر؛ تهدیدهای ناشی از حضور قدرت‌های خارجی در منطقه (پور خسروانی، 1387: 220)؛ منازعات فرقه‌ای در پاکستان (دلاورپوراقدم، 1388: 3)؛ رشد خزنده‌های وهابی در پاکستان و حضور قدرت فرا منطقه‌ای آمریکا.

در شکل‌گیری مرزهای فعلی ایران و پاکستان و تقسیم بلوچستان نیز که ریشه بر بحران و تهدید به‌ویژه برای طرف ایرانی می‌باشد، دو عامل نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است: در درجه اول ضعف داخلی، فقدان دولت مقتدر مرکزی و غفلت و ناآگاهی حکام ایران و به تبع آن آشوب، هرج و مرج و سرکشی حکام محلی و فرصت‌طلب و در درجه دوم سیاست‌های استعماری انگلستان که درصدد نفوذ هر چه بیشتر در منطقه بود (مجتهد زاده، 1376: 3). تجارت و ترانزیت موادمخدر از خاک پاکستان به ایران سبب نابسامانی‌های امنیتی در مناطق مرزی ایران و پاکستان شده و دامنه آن به نواحی

داخلی نیز کشیده می‌شود. جمهوری اسلامی نیز در مرزهای جنوب شرقی خود در معرض بسیاری از تبعات و عواقب نابسامانی اوضاع پاکستان به‌ویژه در مناطق هم‌جوار قرار دارد که نمود آن را در نفوذ تروریست‌ها از داخل پاکستان به ایران، ورود عقاید سلفی و بنیادگرایی از مدارس دینی این کشور به شرق کشور، عدم کنترل مرزهای پاکستان و هجوم آوارگان و قاچاقچیان به داخل ایران و عدم توجه و همکاری در طرح‌های مشترک نظیر بازارچه‌های مرزی و نظایر آن می‌توان مشاهده کرد (پیشگاهی فرد و میرزاده‌کوهشاهی، 1393: 75).

با این اوصاف، یکی از ویژگی‌های اصلی مناطق مرزی، دوری از مرکز کشور است. این مسئله جغرافیایی که از طبیعت مناطق مرزی ناشی می‌شود، پیامدهای نامطلوبی را برای مناطق مرزی به همراه دارد که مهم‌ترین آن‌ها، محرومیت شدید و حاشیه‌ای بودن این مناطق و قرار گرفتن آن‌ها در مسیر امواج توسعه کشور است. بی‌شک وجود محرومیت‌های شدید اقتصادی و میزان بالای بیکاری در مناطق مرزی در افزایش عبور غیرمجاز افراد، قاچاق کالا و سایر اموری که مخل امنیت مرزی محسوب می‌شوند، تأثیر شگرفی دارد (زرقانی، 1386: 18). وجود مرزهای گسترده با کشورهای پاکستان و افغانستان بدون عوارض بازدارنده، وابستگی‌ها و تعلقات قومی و طایفه‌ای، وضعیتی را مهیا ساخته است که ساکنان مناطق شرقی به راحتی بتوانند با هم‌زبانان خود در این دو کشور ارتباط برقرار کنند (سیف، 1387: 147).

لذا با توجه به مطالب فوق مشخص می‌شود که همه این موارد از طریق دو کشور موصوف موجب تنزل نظم و امنیت در مناطق شرقی کشور تحت مهاجرت غیرقانونی برای ایران است.

• جمعیت مهاجران غیرقانونی مناطق مرزی شرق کشور

مناطق شرق ایران و به‌ویژه افغانستان در چشم‌انداز تاریخی خود به دلیل قرار داشتن در گهواره طبیعی واحد، یعنی فلات ایران، اجزای تفکیک‌ناپذیری بودند و از این رو از تجانس نسبی بالایی با ایران برخوردار بوده و بیش از هر ملتی به یکدیگر نزدیک هستند (حافظ نیا، 70: 1383). افغانستانی‌ها در ایران به آن دسته از مهاجران و پناهجویانی گفته می‌شود که در پی ناامنی و جنگ‌های طولانی و نبود اشتغال در افغانستان به

کشور ایران مهاجرت کرده‌اند. طبق آماري که وزارت امور مهاجرين و عودت کنندگان افغانستان در سال (1396) به نشر رسانده، (839912) تن از مهاجرين افغانستانی در ایران دارای کارت پناهنده‌گی آمایش، (30) هزار تن دارای سند طولانی‌مدت، (450) هزار تن دارای پاسپورت کوتاه‌مدت و (734622) تن فاقد مدرک در ایران زندگی می‌کنند. در سرشماری که در سال (1395) مرکز آمار ایران منتشر کرده است؛ مهاجرين افغانستانی بیشتر در استان‌های تهران، خراسان رضوی، اصفهان و کرمان زندگی می‌کنند. در این آمار اختلاف 6 درصدی که در ترکیب جنسی مهاجرين وجود دارد تأکید بر آن دارد که اکثر این مردم را خانوارها تشکیل می‌دهد، هرچند احتمال سرشماری نشدن افراد مجردی که در بیرون از شهر مشغول به کار هستند نیز وجود دارد. همچنین بر اساس آخرین آمار حدود (2) میلیون و (500) هزار مهاجر افغانی در ایران حضور دارند. یک میلیون نفر از این مهاجران در قالب طرح آمایش، به‌نحوی که کارت حضور و اقامت دارند و با محدودیت‌هایی زیر نظر مراقبت‌ها و قوانین جمهوری اسلامی در کشورمان زندگی می‌کنند. حدود (450) هزار نفر از آنان نیز گذرنامه دریافت کرده‌اند، ورودشان به کشورمان قانونی است، اما متأسفانه تعداد یک میلیون نفر از این افغانی‌ها به‌طور غیرمجاز در کشورمان حضور دارند. (رحمانی فضلی، 1394).

بر اساس اعلام وزیر کشور وقت افغانستان، در (10) سال گذشته، حدود (5) میلیون نفر از افرادی را که به‌صورت غیرمجاز در ایران حضور داشتند به افغانستان بازگردانده شده که به‌طور میانگین این رقم سالانه حدود (500) هزار نفر است. سال (1393) حدود (600) هزار نفر از این افراد به مرزها ارجاع داده شدند اما متأسفانه به علل مختلف به‌ویژه نامناسب بودن شرایط زندگی در افغانستان و فقدان تسلط کافی دولت‌های افغانستان و پاکستان بر مرزهایشان مجدداً به ایران وارد شده‌اند. با این اوصاف، در مرز خراسان رضوی و جنوبی و در حوزه شمالی سیستان و بلوچستان با اقدامات چند سال گذشته، تردد مهاجران غیرقانونی در این مناطق به حداقل رسیده است اما کماکان از طریق پاکستان و با روش‌های قاچاق و غیرقانونی وارد کشور می‌شوند. همچنین لازم به ذکر است که در (19) استان کشور حضور اتباع بیگانه (افغانی) ممنوع است و بقیه استان‌ها نیز به‌تناسب حضور اتباع غیرمجاز، مقررات خاصی اجرا می‌شود (رحمانی فضلی، 1394). همچنین بنا به آماري دیگر، بیش از (3) میلیون افغانی در ایران حضور

دارند که حدود (900) هزار نفر از آنان با مجوز قانونی و بیش از (2) میلیون نفر از آنان به صورت غیرقانونی در ایران زندگی می‌کنند. جمعیت افغانستان (24) میلیون نفر است که حدود (12/5) درصد از این جمعیت به صورت مجاز و غیرمجاز مقیم ایران هستند و روزانه به طور میانگین (5) تا (7) هزار افغانی به صورت غیرمجاز وارد ایران، شده و در مراکز مختلف مشغول به کار می‌شوند. (72) درصد مهاجران افغان در کارهای تخصصی، (16) درصد در بخش کشاورزی و دامداری و (12) درصد به عنوان کارگر ساده در ایران کار می‌کنند. نرخ بیکاری در بین پناهندگان افغان مقیم (ایران 6/5) درصد است در حالی که این نرخ در بین خود ایرانیان حدود (10) درصد است (شاطریان و گنجی‌پور، 1389: 85). به عبارت دیگر مهاجران افغانی به دودسته قانونی و غیرقانونی تقسیم می‌شوند. مهاجران قانونی آن‌هایی هستند که در دو آمایش سال‌های (1380) و (1384) شرکت و از وزارت کشور کارت شناسایی دریافت کرده‌اند. تعداد این افراد (914040) تن می‌باشد. به این افراد باید (42000) تن مهاجر دارای کارت هویت را افزود. تاکنون از این تعداد (15000) نفر به افغانستان بازگردانده شده‌اند. در مورد مهاجران غیرمجاز آمار دقیقی وجود ندارد اما برآورد می‌شود که تعداد این افراد حدود یک میلیون و پانصد هزار تن باشد (پور سعادت، 1393: 97).

همچنین گفتنی است که آمار جمعیت پاکستانی‌ها در ایران توسط بنیاد پاکستانی‌های خارج از کشور، در بین (10,000) تا (100,000) در سال (2012) برآورد شده بود. بیشترین تعداد از آنان را دانشجویان تشکیل می‌دهد؛ که در اطراف تهران پراکنده می‌باشند. جمعیتی از بلوچ‌های پاکستانی نیز به ایران مهاجرت کرده‌اند. آمار سال (2016) نسبت به سال‌های پیش از آن نشان می‌دهد که سیر مهاجرت غیرقانونی از پاکستان به سمت ایران در حال افزایش است. در سال (2015) تعداد پاکستانی‌هایی که توسط ایران بازداشت و به کشورشان بازگردانده شدند، حدود (26) هزار نفر بود اما این رقم در سال (2016)، سه هزار نفر افزایش داشته است. نکته قابل تأمل اینکه آمار و ارقام نشان می‌دهد تعداد مهاجران غیرقانونی پاکستانی که در سال (2014) توسط ایران بازداشت و به کشورشان بازگردانده شده‌اند، حدود (5) هزار و (200) نفر بوده است. این اعداد و ارقام، حاکی از افزایش شدید و ناگهانی سیر مهاجران غیرقانونی پاکستان به سمت ایران پس از سال (2014) است. نهادهای ذی‌ربط پاکستان

می‌گویند مهاجران غیرقانونی بازداشت‌شده وقتی که به پاکستان تحویل داده می‌شوند، برای شناسایی عوامل اصلی قاچاق انسان در پاکستان همکاری مطلوب را ندارند. بیشتر این مهاجران غیرقانونی، کارگرانی هستند که به دلیل نداشتن مدارک معتبر، در ایران بازداشت‌شده و برخی از آنان نیز قصد عبور از مسیر ایران برای ورود غیرقانونی به ترکیه و از آنجا نیز قصد ورود به کشورهای اروپایی را داشتند. این مسئله، علاوه بر اینکه می‌تواند آسیب‌های امنیتی، اجتماعی و اقتصادی برای ایران به دنبال داشته باشد، باعث شده تا بخش قابل توجهی از توان نیروهای مرزبانی ایران، صرف این‌گونه مسائل شود.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی داده‌های پرسشنامه

با توجه به داده‌های استخراج‌شده از پرسشگری میدانی، (51/3) درصد از افراد پاسخگو را سنوات خدمتی مابین (10) الی (20) سال و (40) درصد از افراد را سنوات خدمتی (20) الی (30) تشکیل می‌دهد؛ به عبارت دیگر بیشتر پاسخگویان پژوهش دارای سنوات خدمتی بالای (10) سال می‌باشند که این امر نشان‌دهنده تجارب بالا و به عبارتی مدیریت دانش پاسخگویان در این حوزه می‌باشد. همچنین (40) درصد پاسخگویان دارای سطح تحصیلات لیسانس، (37/4) درصد افراد دارای تحصیلات فوق لیسانس، (13/9) درصد آن‌ها با تحصیلات دکتری و (6/1) درصد پاسخگویان دارای مدرک فوق دیپلم می‌باشند. علاوه بر این؛ اکثر پاسخگویان یعنی حدود (43/3) درصد در سنین بین (30-45) سال قرار دارند. علاوه بر این (33) درصد در سنین (45-60)، (14/6) درصد در سنین بین (45-60) و (2/6) درصد افراد در سنین بالای (18-30) سال قرار دارند.

• تحلیل توصیفی میزان رضایت از وضعیت نظم و امنیت شرق کشور

بر اساس تحلیل صورت گرفته در خصوص میزان رضایتمندی پاسخگویان از وضعیت نظم و امنیت شرق کشور، (47) درصد میزان رضایتمندی متوسطی را از موضوع مدنظر اظهار و (38/3) درصد رضایت کمی را اظهار نموده‌اند و تنها نزدیک (4) درصد رضایتمندی زیادی را بیان داشته‌اند و در کل می‌توان ادعان داشت که (51) درصد از پاسخگویان از رضایتمندی متوسط به بالایی برخوردار بوده‌اند.

• تحلیل وضعیت امنیت در مرزهای شرقی کشور با رویکرد کنترل مهاجرت‌های غیرقانونی

(33/9) درصد از پاسخگویان وضعیت امنیت را در حد زیاد اظهار نمودند و (29/6) درصد پاسخگویان وضعیت امنیت در مرزهای شرقی کشور با رویکرد کنترل مهاجرت‌های غیرقانونی را متوسط بیان داشته‌اند و (25/2) درصد افراد پاسخگو وضعیت را بسیار زیاد بیان داشته‌اند.

• آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

در جدول شماره (4)، شاخص‌های آماری از جمله میانگین، واریانس و انحراف معیار متغیرهای پژوهش ارائه می‌شود. همان‌طوری که از میانگین متغیرها پیداست؛ پاسخ‌دهندگان در بیشتر متغیرها نظری به نسبت نزدیک به هم دارند.

جدول شماره (4). آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

زیر متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	واریانس
سیاسی	115	3/77	0/484	0/235
جغرافیایی	115	3/29	0/696	0/485
اقتصادی	115	3/60	0/590	0/349
اجتماعی	115	3/45	0/584	0/342
فرهنگی	115	3/45	0/622	0/387
ابعاد نظم و امنیت در مناطق مرزی شرق کشور	115	3/47	0/613	0/377

یافته‌های استنباطی

در این قسمت به تجزیه و تحلیل متغیرهای هر یک از پرسشنامه‌های پژوهش با استفاده از آزمون‌های آماری پرداخته می‌شود؛ بنابراین قبل از پرداختن به آزمون فرضیه به بررسی نرمال بودن یا نبودن متغیرهای پژوهش اشاره می‌شود. در این راستا آزمون کلموگروف-اسمیرنوف معروف‌ترین آزمونی است که مورد استفاده قرار می‌گیرد که در جدول شماره (5)، نتایج آن ارائه می‌شود.

جدول شماره (5). نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنوف

نتیجه	سطح معناداری	آماره	متغیر
نرمال است	0/8	1/447	سیاسی
نرمال است	0/421	0/880	جغرافیایی
نرمال است	0/607	0/762	اقتصادی
نرمال است	0/164	1/118	اجتماعی
نرمال است	0/484	0/838	فرهنگی
نرمال است	0/295	0/978	ابعاد نظم و امنیت در مناطق مرزی شرق کشور

اگر سطح معناداری به دست آمده بیشتر از (0/05) باشد؛ آنگاه متغیر مربوطه نرمال خواهد بود (در این حالت می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد) در غیر این صورت متغیر از توزیع نرمال تبعیت نمی‌کند (در این حالت استفاده از آزمون‌های پارامتریک مجاز نیست و باید به آمار ناپارامتریک بسنده کرد). سطح معناداری موجود در جدول شماره (5) همگی بیشتر از (0/05) هستند و با توجه به آن، همه متغیرهای مورد مطالعه از توزیع نرمال تبعیت می‌کنند و استفاده از آمار پارامتریک لازم و کافی است.

در جدول شماره (5)، با توجه به اینکه در افزایش میزان نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور، معیارهای (5) گانه ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی از عوامل مهم به شمار می‌رود؛ به بیان همبستگی میان این متغیرها با همدیگر پرداخته می‌شود. از آنجا که مقیاس این متغیرها (فاصله‌ای - فاصله‌ای) است و همچنین از آنجایی که طبق آزمون کولموگروف و اسمیرنوف نرمال تعیین گردید، لذا جهت آزمون هر کدام از متغیرها همراه با زیرمعیارهای آنها از همبستگی پیرسون استفاده شد. ضریب همبستگی پیرسون رابطه خطی بین دو متغیر کمی را اندازه‌گیری می‌کند. با توجه به این آزمون، Sig (سطح معناداری متغیرها) (0/000) و (0/001) و از آنجا که این رقم کوچک‌تر از آلفای مورد نظر (0/05) با فاصله اطمینان (0/95) می‌باشد، لذا دو متغیر مربوطه به صورت خطی وابسته هستند، ضریب همبستگی دو متغیر اصلی یعنی ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور نیز در مجموع (0/629) می‌باشد که همبستگی تقریباً بالایی را نشان می‌دهند؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که میان شاخص‌های مهاجرت غیرقانونی (5) شاخص اصلی با زیرگروه‌های آنها) با متغیر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. جدول شماره (6)، تأثیر

شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور را به همراه ضرایب همبستگی هر کدام از شاخص‌های با همدیگر و جدول شماره (7)، مجموع شاخص‌ها را با متغیر وابسته به خوبی نشان می‌دهد.

جدول شماره (6). آزمون پیرسون تأثیر شاخص‌های ژئوپلیتیک بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور

نام شاخص	سیاسی و امنیتی	جغرافیایی اقتصادی	فرهنگی	نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور
سپاسی	شدت همبستگی پیرسون Sig N	1 0/527 115	0/413 0/000 115	0/318 0/001 115
اقتصادی	شدت همبستگی پیرسون Sig N	1 0/527 115	0/362 0/000 115	0/425 0/000 115
اجتماعی	شدت همبستگی پیرسون Sig N	0/413 0/000 115	1 0/000 115	0/348 0/000 115
فرهنگی	شدت همبستگی پیرسون Sig N	0/413 0/000 115	0/425 0/000 115	1 0/000 115
نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور	شدت همبستگی پیرسون Sig N	0/294 0/001 115	0/515 0/000 115	0/574 0/000 115

جدول شماره (7). آزمون پیرسون تأثیر شاخص ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی بر نظم و امنیت شرق کشور

متغیر	ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی
نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور	شدت همبستگی پیرسون Sig N
	0/629 0/000 115

• تحلیل رگرسیون تأثیر شاخص ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور

به منظور پیش‌بینی تأثیر یک متغیر روی متغیر وابسته علاوه بر آزمون همبستگی پیرسون از رگرسیون ساده نیز استفاده می‌شود. در رگرسیون ساده نیز فرض خطی بودن رابطه بین متغیرها برقرار می‌باشد. معادله رگرسیونی ساده با یک متغیر وابسته به شکل $Y=a+bx$ تعریف می‌شود. در این پژوهش برای تحلیل میان دو متغیر مربوطه از رگرسیون خطی از نوع گام‌به‌گام¹، نیز استفاده شده است. لذا با توجه به رگرسیون خطی، ضریب تعیین بین دو متغیر (39) درصد است؛ یعنی افزایش میزان توجه به اهمیت ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی (39) درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته (نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور) را پیش‌بینی می‌کند؛ به عبارت دیگر این امر نشان‌دهنده آن است که از نظر پاسخگویان (62) درصد تغییر در میزان ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور قابل پیش‌بینی می‌باشد. با توجه به اینکه آماره دوربین واتسون برابر (1/68) است، بنابراین می‌توان گفت که عدم همبستگی بین خطاها پذیرفته می‌شود.

جدول شماره (8). ضریب همبستگی و ضریب تعیین رگرسیون

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای معیار میانگین	دوربین-واتسون
0/629 ^a	0/395	0/390	0/47953	1/547

a. پیش‌بینی کننده: ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی

جدول شماره (9)، تحلیل واریانس رگرسیون یا ANOVA که مقبولیت مدل را از منظر آماری بررسی می‌کند نیز خطی بودن رابطه بین دو متغیر شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور را تأیید می‌کند، زیرا Sig کمتر از (5) درصد است. تحلیل واریانس نیز نشان‌دهنده آن است که متغیر پیش‌بینی کننده با توجه به سطح معناداری نشان‌دهنده آن است که معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر با میزان همبستگی متغیر وابسته با (0/62) و سطح معناداری متغیر

موصوف که نشان‌دهنده تأیید آن نیز می‌باشد، همچنین نشان‌دهنده ارتباط مستقیم دو متغیر بر اساس تحلیل واریانس می‌باشد.

جدول شماره (9). تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA) پاسخگویان

مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	توزیع F	سطح معناداری
رگرسیون باقی‌مانده کل	16/969	16/969	73/792	0/000 ^a
اختلاف	113	0/230	-	-
کل	114	-	-	-

b. متغیر وابسته: نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور

a. پیش‌بینی کننده: ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی

تحلیل رگرسیون پاسخگویان با توجه به جدول شماره (10) رابطه معنادار این دو متغیر با سطح معناداری (0/000) تأیید می‌شود که ضریب استاندارد شده (ضریب Beta) آن نیز (0/629) می‌باشد که نشان می‌دهد به ازای هر واحد تغییری در متغیر مستقل، (0/62) در متغیر وابسته تغییر ایجاد می‌شود؛ یعنی اینکه با تغییر هر واحد در میزان ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی با (0/62) اطمینان می‌توان بیان داشت که در متغیر وابسته (نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور) قابل تغییر می‌باشد.

جدول شماره (10). تحلیل رگرسیون a دو متغیر اصلی

مدل رگرسیون	ضریب استاندارد نشده B	خطای معیار	ضریب استاندارد Beta	T	Sig
مقدار ثابت	0/420	0/358		1/172	0/244
ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی	0/868	0/101	0/629	8/590	0/000

a. متغیر وابسته: نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور

همچنین طبق نتایج جدول شماره (11) و با توجه به ضرایب بتا می‌توان بیان داشت که بیشترین توان پیش‌بینی با ضریب بتای (0/339) مربوط به زیر شاخص اجتماعی و بعدازآن زیر شاخص‌های جغرافیایی و طبیعی با ضریب بتای (0/280) و

سپس زیر شاخص فرهنگی با ضریب بتای (0/229) می‌باشد و بقیه موارد هم به ترتیب در جدول شماره (11) ارائه شده است.

جدول شماره (11). نتایج ضریب رگرسیون چند متغیره

P	T	ضرایب غیراستاندارد			متغیر پیش‌بین
		Beta	SE	B	
0/035	2/129	-	0/391	0/832	مقدار ثابت
0/769	0/294	0/026	0/110	0/032	سیاسی
0/003	3/051	0/280	0/081	0/247	جغرافیایی
0/875	0/157	0/015	0/100	0/016	اقتصادی
0/002	3/182	0/339	0/112	0/356	اجتماعی
0/015	2/480	0/229	0/091	0/226	فرهنگی

a. متغیر وابسته: نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور

نتیجه‌گیری

وجود موقعیت جغرافیایی مختلف و وضعیت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت در کشور ایران، ضرورت برقراری ارتباط با سایر کشورها را اجتناب‌ناپذیر نموده است؛ بنابراین در جمهوری اسلامی ایران افرادی که تابعیت غیر ایرانی داشته باشند و به‌عنوان مهاجر یا عناوین دیگر بدون داشتن مجوز قانونی وارد کشور می‌شوند؛ متجاوز مرزی تلقی می‌شوند که این امر از اوایل انقلاب دارای تبعات و فرآیندهای توسعه ویژه‌ای بوده و در همه سطوح کشور تأثیراتی را به ارمغان آورده است. به‌عبارت‌دیگر؛ در تحلیل فرآیند مهاجرت غیرقانونی به ایران، با امعان نظر به نبود داده‌های متقن و به‌روز، می‌توان بیان داشت که این فرآیند طی سه دهه گذشته همچنان با فراز و نشیب‌هایی، ادامه داشته است. عامل اصلی در بی‌ثباتی و ناامنی را می‌توان در برخی از کشورهای هم‌جوار و به‌طور مشخص افغانستان (از سال 1358 تاکنون) و پاکستان جستجو کرد که به ورود بیش از سه میلیون مهاجر طی (30) سال اخیر به داخل و رسوخ آنان به عمق کشور انجامید. به‌گونه‌ای که اغلب استان‌های کشور از این پدیده به‌ویژه حضور غیرمجاز اتباع تأثیر پذیرفته‌اند. به بیانی مهاجرت غیرقانونی باعث ایجاد ناامنی و بروز اغتشاش و ناهنجاری در نظم و امنیت کشور و به‌ویژه مناطق مرزی شرق کشور می‌شود.

با توجه به بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و مطالعات و پیشینه پژوهش و علاوه بر آن تلفیق، خلاصه‌سازی و تلخیص اطلاعات به‌دست‌آمده با همکاری متخصصان، کارشناسان و اساتید دانشگاهی؛ در مجموع پنج بعد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی شناسایی شد که شامل ابعاد سیاسی و امنیتی با (13) زیرمؤلفه، جغرافیایی با (10) زیرمؤلفه، اقتصادی با (10) زیرمؤلفه، اجتماعی با (12) زیرمؤلفه و در نهایت آخرین بعد از ابعاد پنج‌گانه ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی، بعد فرهنگی با (9) زیر معیار می‌باشد. همچنین تجزیه و تحلیل آماری و بررسی میدانی اثرات مهاجرت غیرقانونی با (5) بعد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور، نشان می‌دهد که ضریب همبستگی دو متغیر اصلی یعنی ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی و نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور در مجموع (62) درصد است که همبستگی بالایی را نشان می‌دهد؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که میان شاخص‌های مهاجرت غیرقانونی (5 شاخص اصلی با زیرگروه‌های آنها) با متغیر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. تحلیل رگرسیون خطی نیز نشان می‌دهد که ضریب تعیین بین دو متغیر (39) درصد است؛ یعنی افزایش میزان توجه به اهمیت ابعاد ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی (39) درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته (نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور) را پیش‌بینی می‌کند؛ به عبارت دیگر این امر نشان‌دهنده آن است که از نظر پاسخگویان (62) درصد تغییر در میزان شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور قابل پیش‌بینی است. تحلیل واریانس نیز نشان‌دهنده آن است که متغیر پیش‌بینی کننده با توجه به سطح معناداری نشان‌دهنده آن است که معنی‌دار می‌باشد. به عبارت دیگر با میزان همبستگی متغیر وابسته با (0/62) و سطح معناداری متغیر موصوف که نشان‌دهنده تأیید آن نیز است، همچنین نشان‌دهنده ارتباط مستقیم دو متغیر بر اساس تحلیل واریانس می‌باشد. علاوه بر این تحلیل ضریب Beta نشان می‌دهد که با تغییر هر واحد در میزان شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی با (0/62) اطمینان می‌توان بیان داشت که در متغیر وابسته (نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور) قابل تغییر می‌باشد.

پیشنهاد‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش نشان داد که شناخت ابعاد و شاخص‌های ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی چقدر اهمیت دارد و این ابعاد چه میزان بر نظم و امنیت مناطق مرزی شرق کشور تأثیرگذار است؛ بنابراین این پژوهش از آن جهت مهم است که این شناخت و ارزیابی می‌تواند مسئولین امر را در کنترل ابعاد و تأمین هرچه بیشتر نظم و امنیت کمک نماید؛ و وجه تمایز یافته‌های این پژوهش با سایر پژوهش‌ها، بررسی جنبه تأثیر ابعاد ژئوپلیتیکی مهاجرت غیرقانونی است که در تحقیقات قبلی مورد بررسی و مذاقه قرار نگرفته بود.

با عنایت به موارد فوق در راستای تقلیل کاهش اثرات سوء مهاجرت‌های غیرقانونی با استفاده از ابعاد ژئوپلیتیک بر نظم و امنیت مناطق شرق کشور به ارائه پیشنهادهایی چند پرداخته می‌شود:

- استفاده از تجربیات و شیوه‌های موفق در این زمینه، برای ایجاد خطوط مرزی امن در جهت کاهش میزان مهاجرت‌های غیرقانونی؛
- ارتقاء امنیت بیشتر مرزهای شرقی در راستای تقلیل میزان ورود مهاجرات غیرقانونی و توجه به ابعاد ژئوپلیتیک مورد نظر در این خطوط؛
- توجه هر چه بیشتر و عملیاتی به راهکارها و راهبردهای تدوین شده در پژوهش فوق به عنوان پیشنهاد‌های بازنگری در راستای توجه به مهاجرت‌های غیرقانونی؛
- ورود ویژه مدیران و تصمیم‌گیران به بحث ارائه و تدوین بهترین و برترین راهبرد و توجه به اهمیت و بعد امنیتی مهاجرت غیرقانونی در راستای توجه ویژه به مهاجرت و ابعاد ژئوپلیتیک آن؛
- مهیا کردن ملاحظات ویژه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره برای مناطق مرزی شرق کشور در راستای تقویت این ابعاد و دوری از امرارمعاش از مهاجرت غیرقانونی؛
- تزریق ویژه اعتبارات ملی و کسب اعتبارات بین‌المللی برای عنصر مهاجرت به‌ویژه مهاجرت غیرقانونی برای مرزهای ایران به‌خصوص خطوط مرزی شرق

کشور؛

- نصب دوربین و حسگرهای ویژه برای کنترل تردد مهاجرین غیرقانونی و پایش، نظارت و کنترل لحظه‌ای آن‌ها در خطوط مرزی شرق کشور؛
- سامان دادن به وضعیت مهاجران غیرقانونی در سطح استان‌های شرقی و به‌خصوص کلان‌شهرهای کشور و برخورد قاطع با کارفرمایان این مهاجران؛
- قانونی نمودن راهبردهای تدوین‌شده کنترل میزان مهاجران غیرقانونی و توجه به ابعاد ژئوپلیتیک در سطح تصمیم‌گیری‌های کلان کشوری؛
- بنیان نهادن ستاد یا سازمان متصدی امور مهاجران غیرقانونی به‌صورت عملیاتی و ویژه در راستای پاسخ‌دهی به ضعف‌ها و تهدیدهای منتج شده از این مهاجران؛
- تلاش در جهت امتیازگیری از کشورهای مهاجر فرست در راستای بازگشت هر چه سریع‌تر این مهاجران غیرقانونی.

از محدودیت‌های پژوهش می‌توان به عدم امکان دسترسی به برخی منابع و اسناد برای برآورد آمار دقیق مهاجرین؛ و از محاسن آن، کاربردی بودن و قابل‌استفاده بودن یافته‌های پژوهش با توجه به تعدد همسایگان جمهوری اسلامی اشاره نمود.

منابع

- احدی، افسانه (1388). بررسی تاریخ و چشم‌انداز آینده: نگاهی به ظرفیت‌های ایران در اعمال قدرت نرم. سوره اندیشه، شماره (42)، ص 56 تا 59.
- اخلاص پور، محمدحسین (1395). آسیب‌شناسی حضور اتباع بیگانه در استان کرمان و تأثیرات آن بر امنیت. فصلنامه دانش انتظامی کرمان، سال (7)، شماره (15)، ص 135-156.
- اصلانی، مجتبی (1384). بررسی روند مهاجرت در ج.ا.ا در سه دهه اخیر و تأثیر آن بر امنیت ملی با تأکید بر مهاجرت داخلی به تهران. تهران: دانشکده دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- پور خسروانی، انیس (1387). همکاری‌های ایران و پاکستان در عرصه امنیت انسانی: موانع و راهکارها. مجموعه مقالات همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا. دانشگاه بیرجند، 6 و 7 آذر.
- پورسعادت، شهرام (1393). بررسی تأثیر حضور غیرقانونی اتباع افغان بر امنیت در حوزه استحفاظی شهرستان شهریار در سال 1391. فصلنامه علمی-تخصصی دانش انتظامی غرب استان تهران، سال (1)، شماره (3).
- پولادی، حسن؛ کشاورزیان، محمدمهدی؛ خان محمدی، هادی؛ اصلی‌پور، حسین (1395). الگوسازی عوامل تأمین‌کننده امنیت پایدار مرزی. مورد مطالعه: مرزهای شرقی کشور، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال (19)، شماره (72).
- پیشگاهی فرد، زهرا؛ قدسی، امیر (1387). بررسی و تحلیل ویژگی‌های ژئوپلیتیکی پاکستان و نقش آن در روابط با سایر کشورها. مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره (63)، ص 81-99.
- پیشگاهی فرد، زهرا و مهدی میرزاده کوهشاهی (1393). تبیین عوامل مؤثر در بحران‌زایی و مدیریت مرزهای ایران و پاکستان. فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره (12)، شماره (36)، ص 61-80.
- پیشگاهی فرد، زهرا؛ میرزاده کوهشاهی، مهدی (1390). تبیین موانع مدیریت بهینه مرزهای جمهوری اسلامی ایران و پاکستان. راهبرد دفاعی، سال (1393)، شماره (35).
- حافظ نیا، محمدرضا (1383). تحلیل کارکردی مرز بین‌المللی: مرز ایران و افغانستان. فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره (8)، شماره (4).
- حسینی، سید مظفر؛ هاشمی، سید محمدرضا (1394). مهاجرت، فرصت‌ها و تهدیدات. مجموعه مقالات مهاجرت، فرصت‌ها و چالش‌ها. سومین سمینار علمی مهاجرت وزارت عدلیه افغانستان.
- حیدری، محمد؛ انعامی علمداری، سهراب؛ فتاحی، فرهاد (1391). ژئوپلیتیک مرز و الگوی مدیریت و کنترل مرزهای شرقی ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، سال (8)، شماره (3)، ص 118-153.
- خاکی، غلامرضا (1387). روش پژوهش با رویکردی به پابان‌نامه نویسی. تهران: بازتاب، چاپ چهارم.

- دلاورپوراقدم، مصطفی (1388). منازعات فرقه‌ای پاکستان و امنیت ملی ایران. هفته‌نامه پگاه حوزه، شماره (267).
- دهشیار، حسین؛ محمودی، زهرا (1389). ملاحظات پاکستان در فرآیند مبارزه علیه تروریسم (2001-2008)، مجله روابط خارجی، شماره (5).
- دهمرده، معصومه؛ خلیلی، محسن؛ اعظمی، هادی (1392). بررسی و تحلیل عمده‌ترین چالش‌های امنیتی مرزهای استان سیستان و بلوچستان. فصلنامه دانش انتظامی استان سیستان و بلوچستان، شماره (8)، دوره (4).
- ذوالفقاری، حسین (1394). تحلیل بررسی تأثیر اقدامات کنترلی کشور ترکیه بر امنیت مرزهای آذربایجان غربی. مجله علوم و فنون مرزی، شماره (12).
- رحمانی فضلی، عبدالرضا (1394). جدیدترین آمار تعداد مهاجران افغان در ایران، (پاسخ به پرسش شماری از نمایندگان مجلس شورای اسلامی در خصوص ساماندهی اتباع بیگانه در کشور). صحن علنی مجلس، صفحه اجتماعی افکار نیوز.
- زرقانی، سید هادی (1386). عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر نقش مؤثر بر نقش و کارکرد مرزها با تأکید بر مرزهای ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، سال (3)، شماره (2)، ص 88-90.
- زرقانی، سید هادی؛ موسوی، سیده زهرا (1391). مهاجرت‌های بین‌المللی و امنیت ملی. فصلنامه مطالعات راهبردی، سال (16)، شماره (1)، شماره مسلسل (59).
- زمانی، غلامرضا (1391). نگاه بومی به ابعاد مختلف امنیت، راهگشای توسعه پایدار در مرزهای ایران. همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت و چالش‌های و رهیافت‌ها. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- سیف، امرالله (1387). قاچاق کالا در ایران. تهران: انتشارات دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- شاطریان، محسن؛ گنجی‌پور، محمود (1389). تأثیر مهاجرت افغان‌ها بر شرایط اقتصادی و اجتماعی شهر کاشان. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال (1)، شماره (3)، ص 83-102.
- شمس دولت‌آبادی، سید محمود رضا (1387). علایق ژئوپلیتیک و استراتژی ملی مورد راهبرد ملی ج.ا.ا در آسیای مرکزی. تهران: دانشکده دفاع، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- عباس زاده، علی (1391). بررسی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر مهاجرت اتباع خارجی به ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- عزتی، عزت‌اله (1379). ژئوپلیتیک. تهران: انتشارات سمت.

- (1)، شماره (2)، ص 97-116.
- عیسی‌زاده، سعید؛ مهران‌فر، جهانبخش (1391). مهاجرت غیرقانونی و تبعات اقتصادی آن در کشورهای میزبان (با تأکید بر مهاجران افغانی در ایران). فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی، سال (1)، شماره (2)، ص 97-116.
- فصیحی، نرگس (1393). بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران درقبال مهاجرت غیرقانونی به‌ویژه اتباع افغانستان و عراق. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. قزوین: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).
- مجتهد زاده، پیروز (1376). جغرافیا و سیاست در دنیای واقعیت‌ها نگاهی کوتاه به پاره‌ای از مفاهیم جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک. ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی. تهران: شماره (121)-(122).
- مجتهد زاده، پیروز (1381). جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی. تهران: انتشارات سمت.
- محرمی، توحید (1391). ارزشیابی امنیتی الگوی مهاجرپذیری و ارائه راهبردهای مناسب برای ج.ا.ا. تهران: دانشکده امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- محمدحسینی، مسعود؛ علی‌پور، عباس (1391). سنجش تهدیدهای امنیتی در جنوب شرق ایران (با تأکید بر امنیت مرزی). مجله سیاست دفاعی، سال (20)، شماره (78).
- مک داویل، دان (1384). پیش‌بینی استراتژیک و کاربرد آن در ترسیم وضعیت مهاجران. ترجمه محمود کلاه چیان. تهران: مطالعات راهبردی.
- مؤمنی، منصور (1387). تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS. چاپ اول. تهران: نشر نو.
- میرحیدر، دره (1377). ژئوپلیتیک: ارائه تعریفی جدید. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. سال (13)، شماره (4).
- ندیمی، جلال (1392). بررسی تأثیر مهاجرت اتباع خارجی بر روی میزان بیکاری در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- Duca, R. (2011), The dark side of European immigration policy, Journal of Money Laundering Control, Vol. 14 Iss: 2, pp.158 – 169.
- Karabulut, B. (2005), Strateji Jeostrateji Jeopolitik; Ankara: Platin.
- Lee Dove, A. (2010), Framing illegal immigration at the U.S.-Mexican border: anti-illegal immigration groups and the importance of place in framing, in Patrick G. Coy (ed.) Research in Social Movements, Conflicts and Change (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Volume 30) Emerald Group Publishing Limited, pp.199 -237.
- McDowell, L. (2008) "Thinking through Work: Complex Inequalities, Constructions of Differential Migrants", Progress in Human Geography, vol. 32, No. 4, pp. 491 – 507.